

325 jaar veldartillerie (I)

Ontstaan en ontwikkeling tot 1950

dr. J. Hoffenaar (IMG/KL)*

Inleiding

Op 11 januari jongstleden bestond het Wapen der Artillerie officieel 325 jaar. Ook het Korps Veldartillerie, hoewel pas in 1974 als zodanig opgericht, mag zich sinds die dag deze leeftijd toeëigenen. De oplossing van dit raadseltje wordt in het vervolg van dit artikel gegeven. De hoofdmoot bestaat uit een kort overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen in de geschiedenis van de veldartillerie.¹

Bulderende donderbussen

Deze geschiedenis begint al ruim voor 1677. Reeds in het begin van de veertiende eeuw verscheen het eerste vuurgeschut ten tonele. Voor het eerst werd toen de gasdruk die vrijkwam bij de ontbranding van buskruit, aangewend voor de voortstuwing van projectielen. Het gebulder van deze donderbussen was echter indrukwekkender dan hun artilleristische prestaties. Qua dracht en trefzekerheid deden zij zelfs onder voor de hand-

kruisboog. In de loop van de vijftiende eeuw werd het kanon een steeds geduchter wapen bij het belegeren van vestingen. Dat was het gevolg van een reeks vernieuwingen, waardoor de prestaties van het wapen verbeterden en zijn inzet werd gemakkelijker. De invoering van de affuit maakte het mogelijk het stuk gemakkelijker te verplaatsen en in stelling te brengen. Het gebruik van loden kogels zorgde voor een vernietigender effect, doordat deze door hun grotere massa veel meer uitwerking hadden op de stenen muren rond steden en kastelen.

Er bestond in die dagen, door het grote aantal productieplaatsen, een enorme diversiteit aan vuurmonden. Dat was een operationeel logistiek onwenselijke situatie. In de Nederlanden, zoals de in de huidige Benelux gelegen gewesten toen gezamenlijk heetten, kwam hierin verbetering onder het bewind van Karel (V) van Habsburg (1515-1555), die onder andere ook keizer van het Duitse Rijk en koning van Spanje was. Hij stichtte in 1520 in Mechelen een eigen gietterij en voerde rond 1550 een standaardisatie in, waarbij hij zijn artillerie tot zes typen beperkte. Onder het bewind van zijn zoon en opvolger Filips II kwam een aantal voornamelijk in de noordelijke helft van de Nederlanden gelegen gewesten en steden in opstand tegen het Spaanse gezag. Na een woelige periode ontstond in 1588 de Republiek der Verenigde Nederlanden. Haar krijgsmacht, het Staatse leger, beschikte eveneens over een te ruime verschei-

denheid aan vuurmonden. Zij waren deels buitgemaakt op de Spanjaarden, deels aangekocht in het buitenland of meegenomen door Engelse troepen die de opstand ondersteunden. Daarnaast was er geschut van eigen makeelij, dat eveneens een grote diversiteit vertoonde. Prins Maurits, die samen met zijn neef Willem Lodewijk van Nassau het opperbevel uitoefende, gaf vermoedelijk zelf rond 1590 de aanzet tot de inrichting van een geschutgieterij in het koor van de Kloosterkerk te Den Haag. Zodoende kon opnieuw een standaardisatie tot stand worden gebracht. Het aantal typen kanonnen werd tot drie beperkt, namelijk de kartouw van 48 pond (die door maar liefst 23 paarden moest worden getrokken), de halve kartouw van 24 pond en het veldstuk van 12 pond. In het begin van de zeventiende eeuw kwam daar nog een vierde type bij, namelijk de zesponder of falconet. De twee zwaarste types waren specifiek voor belegeringen bestemd. De twee andere typen konden ook op het slagveld worden ingezet. Het Staatse leger bleef tevens de beschikking houden over mortieren, die al sinds jaar en dag tot het vaste arsenaal behoorden. Maurits nam niet alleen belangrijke maatregelen op materieelgebied. Hij bracht tevens een vastomlijnde structuur binnen het artilleriepersoneel aan. Aldus creëerde de prins de Nederlandse artillerie tot een sterk en goed georganiseerd wapen. Het vervulde een onmisbare rol in de offensieve, op het bemachtigen van zoveel mogelijk steunpunten gerichte strategie tegen de Spaanse troepen en had een voorbeeldfunctie in Europa.

* De auteur is Hoofd Onderzoek en Publicaties van het Instituut voor Militaire Geschiedenis (IMG/KL).

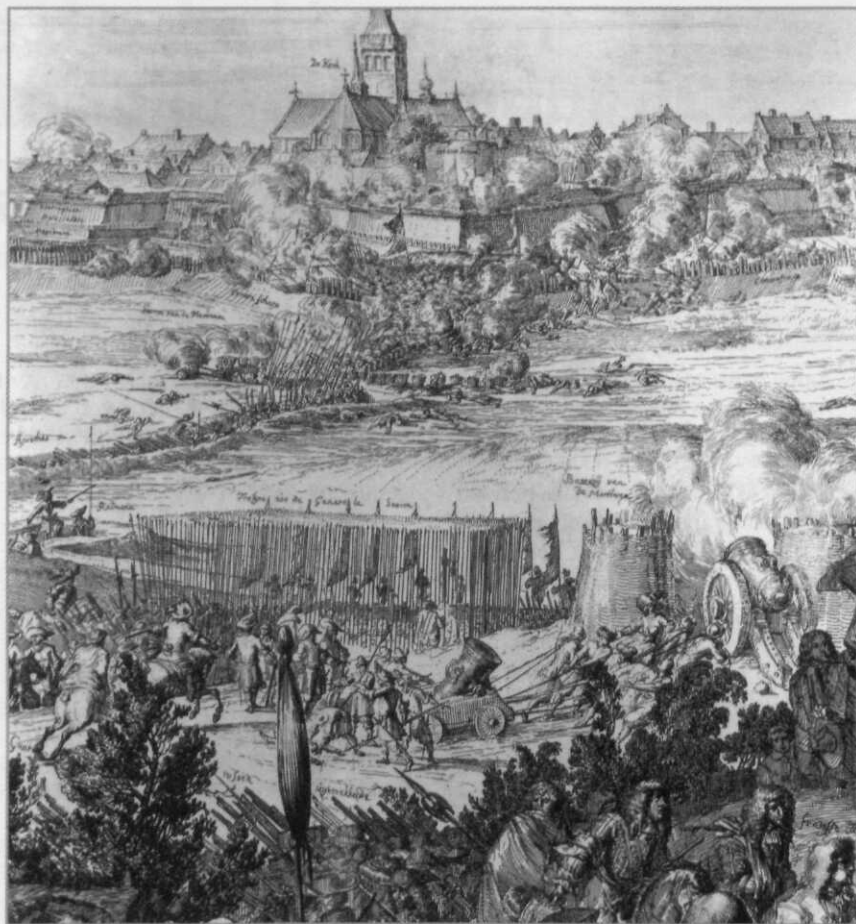
¹ Deze artikelen zijn gebaseerd op de meest recente publikatie van het Instituut voor Militaire Geschiedenis *Vuur in beweging. 325 jaar veldartillerie 1677-2002*, geschreven door Jan Hoffenaar, Joep van Hoof en Jaap de Moor, met medewerking van Christ Klep. In dit boek krijgen de in deze artikelen stiefmoederlijk behandelde aspecten, zoals de logistiek, de opleidingen en de traditie, meer aandacht.

'Capable ende geëxperimenteerde Luyden'

Begin 1677 nam prins Willem III het initiatief de artillerie een hechtere structuur te geven. Op 11 januari kwam in de Staten-Generaal een *Nadere Petitie* van de Raad van State ter sprake waarin het voorstel van de prins was verwoord om de artillerie voortaan een vaste organisatie te geven en voor dat doel zes compagnieën te formeren. Het grote voordeel van deze maatregel was dat dankzij de permanente aanwezigheid van artilleriepersoneel *'den Staet altijt conde sijn bedient van capable ende geëxperimenteerde Luyden, versien met de vereyschte qualiteyten.'*

De Staten-Generaal besloten vervolgens het voorstel, samen met de eveneens besproken Staat van Oorlog (de oorlogsbegroting), ter goedkeuring voor te leggen aan de provincies. Praktisch alle gewesten stemden met het voorstel in, waarmee het feitelijk was gefiatteerd. Gezien de toen gangbare wijze van besluitvorming in de Republiek, kan 11 januari 1677 daarom worden beschouwd als de dag waarop de Nederlandse artillerie een vaste organisatie heeft gekregen. Wie echter de prestaties van de artillerie van vóór die datum kent en beseft dat er zonder artillerie mogelijk geen levensvatbare Republiek zou zijn geweest, ziet onmiddellijk de betrekkelijkheid van de viering van 11 januari 1677 als oprichtingsdatum van het Wapen der Artillerie.

In de laatste decennia van de zeventiende eeuw concentreerde de oorlog zich al niet meer uitsluitend op het veroveren van vestingen. De tegenstanders troffen elkaar af en toe ook op het slagveld, een tendens die zich in de achttiende eeuw doorzette. De artillerie vergrootte de stootkracht waarmee de vijandelijke linies moesten worden doorbroken. Zij moest onder meer de obstakels slechten waarachter de vijandelijke infanterie zich had verschanst. Het ging daarbij meestal om veldversterkingen of om het muurwerk van een boerenhoeve. Met haar groeiende aandeel in de

Detail uit een gravure van Romein de Hooghe van het Staatse beleg van Naarden in 1673 (Bron: IMG/KL)

veldslag werden ook haar vuurmonden lichter. De 48-ponder was reeds halverwege de zeventiende eeuw uit de bewapening verdwenen, terwijl de 24-ponder in 1706 voor het laatst op het slagveld actief was. De 12-ponders hielden het langer vol, maar het feitelijke standaardgeschut te velde vormden de zesponders, omdat die *'sooveel te facielder (te) marcheren'* waren. In 1668 kwam tevens de drieponder bij het Staatse leger in gebruik, die onder meer geschikt was voor het geven van *'gezwinde schoten'* (snelvuur) en het afschieten van kartetsen. Dat waren blikken dozen die met musketkogels of schroot waren gevuld en na het afvuren open sprongen. Alles bij elkaar was dit kanon zeer effectief tegen troepenconcentraties en voor het dekken van de aftocht van eigen eenheden.

Ongeveer gelijktijdig kwam ook de houwitser bij de Staatse artillerie in gebruik. Dit krombaangeschut had een affuit en was dus verplaatsbaar, in tegenstelling tot de mortier, die alleen vanuit een vaste positie kon vuren en daardoor feitelijk ongeschikt voor het slagveld was. De houwitser werd bij voorkeur gebruikt tegen eenheden die zich hadden verschanst en tegen troepen in de tweede lijn. Deze vuurmond verschoot meestal granaten, met buskruit gevulde bollen die boven het doel tot ontploffing kwamen. De houwitser had een veel kortere loop dan een doorsnee kanon en woog daarom minder zwaar, zodat er relatief minder trekkracht nodig was om hem te verplaatsen. Ondanks de invoering van lichter geschut kon de artillerie de troepen niet op de voet volgen – een probleem waarmee de

artillerie altijd zou blijven worstelen. Als het leger zich gereed ging maken om slag te leveren, kon de artillerie echter de achterstand doorgaans snel inlopen, omdat de infanterie wegens haar enorme omvang zeer veel tijd nodig had om zich op te stellen. Bovendien was het gebruik dat met de stukken zelf een afgestemde hoeveelheid kruit en munitie werd meegevoerd, zodat het geschut, zodra dit was opgesteld, onmiddellijk een aantal salvo's kon uitbrengen.

In 1713 kwam er met de Vrede van Utrecht een einde aan de Spaanse Successieoorlog. Zoals gebruikelijk na afloop van een oorlog, werd het Staatse leger ingekrompen. Omdat de voorafgaande strijd de Republiek financieel op de rand van de afgrond had gebracht, ging de sterkte dit keer extra ver terug. Ook bij de artilleriecompagnieën, inmiddels acht in getal, vond een grote reductie plaats. Verder werd het personeel over een groot aantal standplaatsen verdeeld. Zo ging een aantal detachementen naar de zuidelijke Nederlanden, die aan Oostenrijk waren toegevalen. Zij verbleven hier in de zogeheten Barrièresteden, vestingen waar de Republiek troepen mocht legeren. De deskundigheid van het personeel liet na verloop van tijd veel te wensen over. Deze specifieke tekortkomingen, en die van het Staatse leger in het algemeen, kwamen pregnant aan het licht toen Frankrijk in 1744 de zuidelijke Nederlanden en in 1747 de Republiek binnenviel.

Het rampzalige verloop van deze strijd vormde de aanleiding tot het doorvoeren van diverse verbeteringen. Bij de artillerie gebeurde dat onder leiding van de Duitse kolonel Leonard Stephan baron Von Creutznach. Hij nam als uitgangspunt dat de artillerie zoveel mogelijk op eigen

benen moest staan en keerde zich daarom tegen het systeem om bij een oorlogsdreiging extra personeel van buiten de artillerie aan te trekken. Hij liet bijvoorbeeld compagnieën gezamenlijke oefeningen in het terrein houden en stimuleerde de stuksexercitie. Tevens werkte hij aan een efficiënter beheer van het materieel. Bovendien kwam er onder zijn bewind een verbetering in de geschutfabricage tot stand, onder meer door het aantrekken van de bekwame Zwitser Johannes Maritz als geschutgieter. Dankzij de verbeteringen van Von Creutznach kon de Staatse artillerie zich na verloop van tijd weer enigszins meten met die in andere Europese legers. Zij liep echter niet voorop. Terwijl bijvoorbeeld in Pruisen reeds in 1759 een eenheid rijdende artillerie geformeerd werd, die voldoende mobiliteit had om de cavalerie tijdens haar acties te ondersteunen, kreeg de Republiek pas in 1793 twee van dergelijke brigades. Ook op het gebied van het artillerieonderwijs was de Republiek internationaal gezien vooral een volger. In 1789 gingen in Breda, Den Haag en Zutphen opleidingen van start, waar jonge officieren, cadetten en bombardiers lessen konden volgen in de vakken die voor kennis van de artillerie van belang waren. Overigens zijn deze scholen te beschouwen als de voorlopers van de in 1828 opgerichte Koninklijke Militaire Academie.

Gedurende de Bataafs-Franse tijd² zette de ontwikkeling van de artillerie naar een volwaardig wapen zich voort. Bij de artillerie te voet – de rijdende artillerie wordt verder buiten beschouwing gelaten – kreeg elke compagnie een eigen treindivisie van 25 man en 25 paarden, waarmee een eind kwam aan het systeem om, voorafgaand aan een veldtocht, voerlieden en trekdieren in te huren. De artillerie was sterk op Franse leest geschoeid en maakte na de inlijving van Nederland bij het Franse keizerrijk in 1810 zelfs als *9e Régiment d'Artillerie à pied* deel uit van het Franse leger. Zij kwam onder meer in actie tijdens de slag bij Borodino (7 sep-

tember 1812), die plaatsvond tijdens de veldtocht van Napoleon in Rusland. De keizer voerde de *grande batterie* in, waarin de vuurmonden in grote massa, zelfs tot honderd stukken toe, naast elkaar stonden opgesteld. Doordat de vijandelijke linies hiermee vrijwel letterlijk aan flarden werden geschoten, had de eigen infanterie aanzienlijk minder weerstand te overwinnen.

Veld- en vestingartillerie

In november 1813 kreeg Nederland zijn zelfstandigheid weer terug toen de erfprins van Oranje als soeverein vorst het bestuur op zich nam. Nadat hij in augustus 1814 tevens was belast met het oppergezag over de zuidelijke Nederlanden, riep hij zich in maart 1815, als reactie op de terugkeer van Napoleon in Frankrijk, uit tot koning van de verenigde Nederlanden. Koning Willem I verenigde de legers van Noord en Zuid in één geheel. De daarin opgenomen artillerie-eenheden speelden een opvallende rol bij de gevechten bij Quatre-Bras (15 en 16 juni 1815). In 1818 kreeg de artillerie een nieuwe structuur. Behalve een Korps Rijdende Artillerie (KRA) kwamen er vier bataljons veldartillerie – dat was nu voor het eerst de officiële benaming – en zes bataljons artillerie Nationale Militie. Deze laatste onderdelen, die door dienstplichtigen werden gevuld, waren specifiek bestemd voor het vestinggeschut. In 1823 zette de veldartillerie een grote stap voorwaarts. Ter bevordering van de mobiliteit werden alle officieren en onderofficieren, alsmede een deel van de korporaals bereiden. Anders dan bij het KRA ging de stuksbediening nog steeds te voet. De jaren daarna kwamen er lichter geconstrueerde affuiten in gebruik. Als wapenning had elke compagnie zes 12-ponders óf zes 6-ponders, alsmede twee houwitser. Van deze laatste vuurmond werd in de jaren 1826-1827 bij de veldartillerie een nieuw type met een kaliber van vijftien centimeter ingevoerd.

² De Bataafs-Franse tijd is de periode van de Bataafse Republiek (1795-1806) en het Koninkrijk Holland (1806), die beide sterk onder Franse invloed stonden, en van de inlijving van ons land bij het Franse keizerrijk (1810-1813).

De trend van toenemende mobiliteit en lichter wordend geschut zou zich blijven voortzetten. In de jaren veertig³ werd er een organieke scheiding aangebracht tussen de veld- en de vestingartillerie. In de jaren daarna werd er flink gediscussieerd of de veldartillerie volledig bereiden moest worden gemaakt, hetgeen er uiteindelijk toe leidde dat de stuksbediening definitief een plaatsje kreeg op de tussen de paarden en de vuurmonden geplaatste voorwagens. In de jaren zestig werd tevens het eerste getrokken geschut ingevoerd, een voorlader van vier pond. Voor de duidelijkheid: onder de term getrokken geschut werd toen uitsluitend verstaan vuurmonden met spiraalvormige groeven, oftewel trekken in de binnenwand van de schietbuis.

³ De zuidelijke provincies waren in 1839 officieel afgescheiden.

In 1870 ging Nederland, dat zich steeds strikt neutraal opstelde, wegens de dreiging van een oorlog tussen Frankrijk en Pruisen, over tot mobilisatie. Voor het mobiele leger – dat wil zeggen: de troepenmacht die buiten de vestingen en linies werd ingezet – hadden de veld- en rijdende artillerie in totaal 108 vuurmonden beschikbaar, maar door het gebrek aan paarden konden zij er slechts 86 in het veld brengen. Onderzoek naar het gebrekkige verloop van deze mobilisatie toonde onder meer de noodzaak aan van een organieke scheiding tussen enerzijds de eenheden die de verdedigingslinies moesten bezetten en anderzijds de troepen die daarbuiten zouden opereren. Voor deze laatste, het zogeheten veldleger, was voorzien in de vorming van drie divisies, die ieder één regiment veldartillerie zouden krijgen. Met het oog hierop werden in 1876 en 1881 respectievelijk

het 2e en 3e Regiment Veldartillerie (RVA) opgericht en werd het reeds bestaande regiment omgedoopt tot 1 RVA. Als gevolg van de uitbreiding van de troepensterkte kwam er in 1905 bij het veldleger nog een vierde divisie bij, en daarmee ook een vierde regiment. De vestingartillerie telde eind negentiende eeuw eveneens vier regimenten. Het vierde regiment was geheel en al bestemd voor de kustverdediging. Met het oog op de bemanning van drie nieuw te bouwen kustforten nam dit onderdeel in 1886 flink in omvang toe. De toen geformeerde compagnieën vormden de basis voor het zeven jaar later opgerichte Korps Pantserfortartillerie, dat op zijn beurt in 1922 tezamen met een regiment vestingartillerie het Regiment Kustartillerie ging vormen.

Gedeeltelijk parallel aan de organisatiewijzigingen liep de invoering van

Het 1e Regiment Onbesteden Artillerie oefent op de vestingwal van Gorinchem met de 12 cm Lang Staal.

De foto dateert uit begin jaren dertig (Bron: IMG/KI)

nieuw materieel. Reeds in de jaren zeventig kregen de veld- en de rijdende artillerie hun eerste achterladers. Deze waren nog van brons. Zij werden spoedig overschaduwd door de stalen achterladers, die rond 1880 hun intrede deden. Dit nieuwe materiaal was aanzienlijk harder dan brons en bood als extra voordeel dat de geschutfabricage in het vervolg via massaproductie kon geschieden. Het ging hier onder meer om de 12 centimeter Lang Staal (die aanvankelijk bij de vestingartillerie was ingedeeld en nog in de meidagen van 1940 bij de veldartillerie in gebruik was) en de 8 centimeter Staal, die vanaf 1904 werd vervangen door het snelvuurkanon van 7,5 centimeter. Deze vuurmond, die beter bekend stond als de 7 Veld, was evenals zijn voorganger afkomstig van de Duitse firma Krupp. De komst van de achterladers gaf de stoot tot de ingebruikneming van een nieuw schietterrein op de Oldebroekse heide (de benaming Artillerie Schietkamp kwam pas in 1922 in gebruik). Ook op munitiegebied gingen de ontwikkelingen in de laatste decennia van de negentiende eeuw snel. Zo ging men gebruikmaken van patroonmunitie, kwam de brisantgranaat tot ontwikkeling en verdween het aloude buskruit naar de achtergrond door de komst van hoogwaardige springstoffen als lyddiet en trotyl. Al met al kreeg de Nederlandse artillerie in het laatste kwart van de negentiende eeuw een modern aanzien.

Eerste Wereldoorlog

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleef Nederland neutraal. De krijgsmacht was gemobiliseerd, maar hoefde niet

in actie te komen. Uiteraard werden de militaire operaties over de grens nauwlettend gevolgd. Dat leidde tot aanpassingen in de opstelling van het veldleger. Tevens leerde de snelle uitschakeling van de forten bij Luik in augustus 1914, dat dergelijke verdedigingswerken als artilleristisch steunpunt volledig hadden afgedaan. Daarom viel al snel het besluit om in de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die bij een aanval op het westen van het land de vijand zo lang mogelijk moest tegenhouden, het geschut van de forten weg te halen en dit op te stellen in het achter- en tussengelegen gebied. Vanaf oktober 1914 nam de kans dat Nederland bij de oorlog betrokken zou raken, snel af. Er brak voor het gemobiliseerde leger een rustiger periode aan.

De regelmatig gehouden oefeningen vormden een welkome afwisseling van het alledaagse ritme. Eenheden van de veldartillerie bekwaamden zich onder meer in het indirect vuren, dat sinds het begin van de twintigste eeuw meer en meer in gebruik was geraakt en een geheel eigen dynamiek in het optreden van de veldartillerie veroorzaakte. Deze methode gaf de artillerie de mogelijkheid om vanuit een gedekte positie effectief vuur uit te brengen op doelen die voor de stuksbediening niet zichtbaar waren. Om dit laatste te compenseren werd een vooruitgeschoven post ingericht, van waaruit een waarnemer kon observeren of het uitgebrachte schot goed op het doel lag. Via de veldtelefoon, een nieuwe vinding, kon hij de gegevens snel aan de batterijcommandant doorgeven. De veldartillerie had een eigen telefoondienst, die voor de bevelvoering en de vuurleiding was bestemd.

Tijdens en na de oorlog werden er ideeën geformuleerd omtrent de rol die de veldartillerie in een toekomstig conflict diende te spelen. Men ging voortaan uit van de stelregel: *L'artillerie conquiert, l'infanterie occupe.*

De eerste leidde de aanval in door een intensieve beschieting van het aan te

grijpen punt, waarna de laatste dit kon gaan bezetten. In de voorbije oorlog was bovendien een grote behoefte gebleken aan krombaangeschut, omdat juist dit het aangewezen middel was om de ingegraven infanterie uit te schakelen. Als gevolg hiervan nam de houwitser in belangrijkheid toe. Een derde constatering betrof het tactisch gebruik van het vestinggeschut, dat, zoals eerder aangestipt, in het vervolg niet meer vanuit vaste steunpunten diende te opereren. De vestingartillerie schrompelde daarom snel ineen en verdween in 1927 geheel uit de organisatie van het leger. Uit haar geleederen ontstonden eerder, in 1922, het Regiment Kustartillerie (zie boven) en het Korps Luchtdoelartillerie.⁴ De inmiddels volwaardige positie die de veldartillerie was gaan innemen, bleek toen in datzelfde jaar het aantal regimenten van vier naar acht toenam, terwijl de totale troepensterkte van het leger aanzienlijk werd ingekrompen. De situatie was echter bepaald niet rooskleurig. Door de personeelsreductie kwamen veel officieren op wachtgeld te staan en werd het vrijwillig kader drastisch ingekrompen. Het aantal reserveofficieren en militiekaderleden nam aanzienlijk toe. De duur van de eerste oefening voor ongegraderde dienstplichtige artilleristen werd sterk ingekort. Ook het materieel was gebrekkig. Weliswaar beschikte de artillerie met de in 1926 gemodificeerde 7 Veld over een degelijke standaardvuurmond, maar voor het overige was er slechts verouderd geschut aanwezig. Een uitzondering hierop vormde het in 1927 aangeschafte kanon van 10,5 centimeter, dat voor de divisiegroepen (legerkorpsen) was bestemd. Deze zogenoemde 10 Veld was ingedeeld bij het Regiment Motorartillerie⁵ en was een van de weinige vuurmonden die door motortrekkraft werd voortbewogen. Verder bleef de motortractie beperkt tot het kra, dat zich als onderdeel van de lichte brigade snel naar een ander frontgedeelte moest kunnen verplaatsen. De vuurmonden van de veldartillerie bleven voorlopig door paarden getrokken worden. Zij moesten de infanterie in het terrein kunnen onder-

⁴ Dit kwam voort uit de luchtafweereenheden die tijdens de mobilisatie 1914-1918 bij de vestingartillerie waren ingedeeld. Zij bestreden vliegtuigen die in die periode het Nederlandse luchtruim schonden.

⁵ Het Regiment Motorartillerie was de sinds 1933 bestaande benaming van het 2e Regiment Onbereden Artillerie (2 ROA), dat in 1927, samen met 1 ROA (in 1933 opgeheven), in de plaats van het Regiment Vestingartillerie was gekomen.

Een batterij veldartillerie van 2-8 Regiment Veldartillerie steekt de Tjomal over in de richting van Pekalongan tijdens de Eerste Politionele Actie, juli 1947. We zien hier de gehele combinatie van trekker, munitiewagen en vuurmond (Bron: IMG/KI)

steunen en dat was met motortractie niet gegarandeerd. De aangeschafte tractoren voldeden prima op de weg, maar kwamen daarbuiten soms moeizaam vooruit.

De Tweede Wereldoorlog

In de meidagen van 1940 bleek de Nederlandse defensie niet voldoende om de Duitse troepen meer dan enkele dagen te weerstaan. De kern van de verdediging lag wederom in het westen van het land. In het voorjaar van 1940 verruilde de Nederlandse opperbevelhebber, generaal H.G. Winkelman, de Nieuwe Hollandse Waterlinie voor de oostelijker gelegen Grebbelinie als de lijn waar een aanval op de Vesting Holland vanaf de oostkant tot

staan moest worden gebracht. Daarbij gold onder meer als motief dat hier ruimschoots mogelijkheden waren om de artillerie verdekt op te stellen. De strijd was, zoals gezegd, kort (vijf dagen), maar op verschillende plaatsen hevig. Het optreden van de Nederlandse artillerie werd gekenmerkt door diversiteit. Ging het bijvoorbeeld bij Mill in de in oostelijk Noord-Brabant en westelijk Limburg gelegen Peel-Raamstelling vooral om nabijverdediging met vuur op korte afstand, in de Grebbelinie lag het accent op het ontregelen van de vijandelijke opmars en op vuursteun aan de infanterie, enerzijds in het verdedigende gevecht en anderzijds bij de voorbereiding van tegenaanvallen. Van dat laatste was ook sprake in de omgeving van Den Haag, waar de

artillerie de weg baande voor de herovering van de vliegvelden. Hoewel haar inzet lang niet overal vruchten afwierp, mag haar bijdrage aan de strijd als waardevol worden bestempeld.

Na de nederlaag in mei 1940 werd het Nederlandse leger ontbonden. Officieren moesten op erewoord verklaren geen verzetsactiviteiten of anderszins voor het Duitse bewind schadelijke handelingen te zullen ondernemen. Enkelen, onder wie twee artilleristen, weigerden een dergelijke verklaring te ondertekenen. Zij werden onmiddellijk in krijgsgevangenschap afgevoerd. De meesten van hun collega's volgden twee jaar later. Een aantal beroepsofficieren heeft niet in de internering berust en wist te ontsnap-

pen. Een van hen was luitenant-kolonel Chr. Tonnet, die zeer actief in het verzet werd, onder meer in de verzetsgroep *Barbara*. Een andere bekende artillerist in het verzet was reserve-kapitein W.A.H.C. Boellaard, die het twijfelachtige genoeg heeft gesmaakt te worden ondervraagd door *Reichsführer-SS* H. Himmler. Een klein aantal artilleristen was na de capitulatie in mei 1940 in het kielzog van de Nederlandse regering naar Groot-Brittannië overgestoken. Sommigen gingen deel uitmaken van de in 1943 geformeerde batterij artillerie van de twee jaar eerder opgerichte Koninklijke Nederlandse Brigade 'Prinses Irene'. De batterij stond onder bevel van kapitein J.A. Risseeuw. Zij was georganiseerd naar het voorbeeld van de Britse *troop artillery* en uitgerust met vier 25-ponders, het gangbare Britse geschut van dat moment. In de periode augustus 1944-mei 1945 deden de artilleristen gevechtservaring op in Normandië, tijdens de opmars door België en aan het *frozen front* aan de grote rivieren. De batterij heeft zich zeer goed van haar taak gekweten en haar inzet werd aan geallieerde zijde positief beoordeeld.

Risseeuw en andere officieren en onderofficieren van de batterij leverden een prominente bijdrage aan de wederopbouw van de artillerie na de oorlog. Deze was geheel op Britse leest geschoeid. Organisatie en opleiding, vuurmonden en materieel, kleding en voorschriften, het was alles Engels wat de klok sloeg. Vanaf het

najaar van 1944 gingen honderden oorlogsvrijwilligers naar Groot-Brittannië voor verdere opleiding. Daarnaast gingen vele beroepsofficieren die uit krijgsgevangenschap terugkeerden en in dienst bleven, voor herscholing naar de Britse artillerieopleidingen. Ook onderofficieren gingen in grote groepen naar Tilshead en Larkhill, waar respectievelijk het *Allied Artillery Training Centre* en de *School of Artillery* waren gevestigd.

Inzet in Nederlands-Indië

Kenmerkend voor de situatie bij de artillerie (en de KL in haar geheel) in de eerste naoorlogse jaren was de grote mate van improvisatie. Niet alleen de algehele chaotische toestand en de tekorten op personeels- en materieelgebied als gevolg van de oorlog waren hieraan debet, maar bovenal ook de, aanvankelijk niet voorziene, grootschalige inzet in Nederlands-Indië. Daar hadden Soekarno en Hatta, de twee belangrijkste nationalistische leiders, op 17 augustus 1945, twee dagen na de capitulatie van Japan, de onafhankelijke Republiek Indonesië uitgeroepen. Dit vond onmiddellijk weerklank op Java en spoedig ook op Sumatra. De leiders vormden een eigen leger, dat uiteindelijk na een aantal naamsveranderingen de *Tentara Nasional Indonesia* (TNI) ging heten. Het Nederlandse kabinet, gesteund door het overgrote deel van het Nederlandse volk, moest hier niets van hebben en wilde Indië,

desnoods met militaire middelen voor Nederland behouden. Oorlogsvrijwilligers (ovw'ers) en spoedig ook dienstplichtigen werden in grote getale naar Indië gezonden om deze doelstelling te realiseren. De meesten zouden daar meer dan drie jaar blijven. Het conflict ontwikkelde zich in het veld tot een taaie guerrillastrijd, waarbij de tegenstander een open confrontatie uit de weg ging. Als gevolg hiervan kon en hoefde de artillerie meestal niet als zodanig op te treden. De artilleristen kregen daarentegen een zware infanteristische taak opgelegd.

Artillerie-eenheden kregen soms de verantwoordelijkheid voor zeer omvangrijke eigen sectoren, die door intensieve patrouillegang vrijgehouden moest worden van vijandelijke infiltratie en aanslagen. Afdelingen werden daartoe opgesplitst in batterijen en soms in secties. Daadwerkelijke artilleristische inzet vond voornamelijk plaats tijdens en vooral ook na de beide grote Nederlandse offensieven, die bekend staan als de politionele acties. Tijdens de zware en hectische maanden die volgden op deze acties heeft de artillerie niet aflatende steun gegeven aan het welslagen van de zuiverings- en patrouilleacties van de infanterie. Met goed geleid storings-, neutraliserings- en vernielingsvuur werd de infanterie op cruciale momenten voortreffelijk ondersteund. De schaduwzijde hiervan is dat van alle aan Nederlandse kant ingezette wapens, de artillerie vermoedelijk de meeste slachtoffers heeft gemaakt onder de bevolking.